

Mýty a fakta o záchraně krnovské synagogy

Zajímavá přednáška se odehrála 10. prosince v čítárně krnovské městské knihovny. Historik a ředitel zdejšího archivu Mgr. Branislav Dorko, Ph.D., zde poprvé veřejně zpochybnil legendu o záchraně krnovské synagogy statečnými německými radními. Přednáška, kterou zorganizovaly spolky Beit Silesia a Krnovská synagoga, vznikla na základě dříve publikované studie nazvané *Franz Irblich a krnovská synagoga, jejímž autorem byl právě dr. Dorko*.

Píše se rok 2001 a ve slezském Krnově již řadu let probíhají oficiální i neoficiální návštěvy a setkání s bývalými, po 2. světové válce vysídlenými, německými rodáky z Krnova (dříve Jägerndorf).

Legenda o „statečném zachránci“ a nacistech „z donucení“

Štafetu těchto kontaktů na německé straně už před lety převzal populární Kurt Schmidt, středoškolský učitel ve výslužbě. Právě on předává mladým nadšencům pro historii regionu „Záznam zprávy Helmuta Irblicha, syna stavitele a radního Franze Irblicha“. V něm se mimo jiné píše: „Koncem října či začátkem listopadu (1938) projednával starosta Dr. Oskar König (1938–1940) s radními města Krnova (Jägerndorf) neveřejný příkaz z Berlína zničit a vypálit krnovskou synagogu. Třiatřicetiletý stavitel Irblich předložil městské radě návrh: *Město Jägerndorf nemá synagogu – město Jägerndorf má tržnici*. Tento návrh byl městskou radou jednohlasně přijat a příkaz z Berlína tak měl být vyřízen „po krnovsku“ tímto trikem.“

A legenda byla na světě. Fantasticky znějící příběh se přirozeně hodil k propagaci občanského sdružení i synagogy samotné. Proto se brzy začal objevovat v publikacích, které sdružení vydávalo, na webových stránkách, v médiích, a dokonce i na Wikipedii. Za všechny uvádím článek z roku 2008 v Krnovském a bruntálském Deníku, jehož nadpis s podtitulkem zní: *Poslední svědek záchran synagogy – V roce 1938 podvod zachránil synagogu*. Mimo jiné se v něm píše: „Za to, že krnovská synagoga existuje ještě dnes, vděčíme odvaze radních, kteří podvedli říšské úřady. (...) Trik spočíval v tom, že

Členové spolku opravují legendu, kterou poslali do světa

synagogu architekta Ernsta Latzela německy hovořící Krnované tajně přestavěli na tržnici. Krásná budova, na které narychlo odstraněné židovské symboly nahradil nápis Tržnice, unikla barbarským nacistickým rozkazům, které nařizovaly systematické zničení všeho židovského. Radním, který přesvědčil své kolegy o nutnosti zachránit synagogu, byl Franz Irblich. (...) Ten se uznání za záchranu synagogy nikdy nedočkal. Jako významný podnikatel, majitel krnovské stavební firmy a pily v Krásných Loučkách-Kobyly musel být také členem NSDAP. Proto si po válce odseděl deset let ve věznici v Opavě a krátce po propuštění zemřel.“

Kdo byl Franz Irblich

Do pátrání po tom, kým vlastně Franz Irblich byl, se pustil Branislav Dorko před mnoha lety. Motivace se podle jeho vlastních slov zvýšila poté, co si v Deníku přečetl o tom, že Irblich „tajně“ zachránil i zámek v nedalekých Linhartovech.

Výsledkem byla výše zmíněná studie v jejímž úvodu čteme: „Jméno krnovského stavitele Franze Irblicha je v posledních letech spojováno nejen s jeho četnými stavebními realizacemi, ale zvláště pak i s dramatickými osudy zdejší synagogy. (...) Nedávno byla v médiích postupně vytvořena legenda, podle níž právě Franz Irblich jako tehdejší krnovský radní odvážně, tajně a z altruistických důvodů zachránil krnovskou synagogu před zničením během tzv. Křišťálové noci v listopadu 1938. Díky tomu nyní Franz Irblich figuruje již i v odborné literatuře jako „skutečný“ zachránce krnovské synagogy. O to zajímavější je proto sledovat, jak celá tato záležitost vyznívá z dochovaných archivních pramenů.“

A co tyto prameny o Franzi Irblichovi odhalují? O jeho názorovém smýšlení vypovídá to, že se od března 1929 politicky angažoval v DNSAP (Německá nacionálně socialistická dělnická strana), činným byl nejprve v místním vedení této strany, později se stal členem jejího oblastního vedení v Moravské Ostravě. Připomeňme, že se program této strany vyznačoval radikálním nacionalismem a ostrým antisemitismem. V roce 1933 byla strana z důvodu protistátní činnosti československou vládou zakázána. Irblich se následně v červnu 1934 stal členem

Interiér opravené Krnovské synagogy

Henleinovy Sudetoněmecké vlastenecké fronty (Sudetendeutsche Heimatfront) přejmenované později na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei) a současně jejího krnovského vedení. V souvislosti s vyhlášením všeobecné mobilizace v září 1938 utekl za hranice do německé části Krásných Louček, kde fungoval jako spojka s příslušníky Sudetoněmeckého Freikorpsu. Za tuto činnost později obdržel tzv. Pamětní sudetskou medaili, která byla udělována za zvláštní zásluhy o připojení oblasti k Říši. Již v listopadu se stal členem NSDAP (Národně socialistická německá dělnická strana) a současně také členem okresního vedení strany s titulem okresního řečníka. Na počátku ledna 1944 požádal o vstup do SA, kde působil v hodnosti SA-Truppführera a v květnu 1944 mu byl propůjčen Válečný záslužný kříž II. třídy bez mečů.

Lži mu zachránily život

Po osvobození se Irblich zdržoval v Krásných Loučkách u Krnova a 20. února 1946 byl předán do internačního tábora v Krnově na Opavské ulici. První výslech se uskutečnil na místní úřadovně Státní bezpečnosti 25. února a stejně jako u výslechů následujících se Irblich při hodnocení své minulosti cítil nevinný. Veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Opavě jej však vinil ze zločinů podle § 1/2, 3/1 a 3/2 retribučního zákona, neboť se v době zvýšeného ohrožení republiky dopustil přípravy úkladů o republiku, dále že propagoval a podporoval nacistické hnutí a že byl činníkem NSDAP.

Irblich u soudu popíral či bagatelizoval veškerou svoji mnohaletou činnost v nacistických organizacích. Měl k tomu vážný důvod. Šlo mu totiž o krk. Jeho kolegové z okresních orgánů NSDAP a SA buďto včas utekli, nebo se konce války nedožili. A tak byl Irblich největší „rybou“ z krnovského

regionu, která dne 5. září 1946 stanula před opavským soudem. Život mu zachránily dvě skutečnosti – soud zpochybnil jeho účast na akcích Freikorpsu a také se Irblichovi podařilo utajit členství v SA a funkci okresního řečníka v této nacistické jednotce.

Pro dokreslení příběhu Irblich-zachránce je však podstatná ještě jiná věc. V celém procesu vyšetřování, při Irblichově lhaní, popírání a zlehčování svých provinění, nepadlo ani jedno slovo o krnovské synagoze. Kdyby se Irblich zasloužil o její záchranu, nepochybně by to uvedl na svou obhajobu. Šlo mu přece o život. Ten si také zachránil a byl odsouzen k pouhým deseti letům vězení. Několikrát marně žádal o propuštění, přičemž klíčovou roli v posuzování jeho žádosti bylo stanovisko krnovských úřadů, které tvrdily, že to není možné s ohledem na riziko pobouření krnovského obyvatelstva, neboť Irblich byl zde znám jako „velmi agilní propagátor nacismu“.

Všechno bylo jinak

Co říkají dobové prameny o průběhu samotné Křišťálové noci v Krnově? V noci z 9. na 10. listopadu byla v Krnově vypálena smuteční síň na židovském hřbitově, a to za účasti 24. oddílu SS z Opolí a rovněž tamního gestapa. Příslušníci SS dále vyrabovali veřejnou knihovnu dr. Erwina Kunnewäldera sídlící na Minoritském náměstí a zabavené knihy následně veřejně spálili v prostoru před radnicí. „Záchranu“ synagogy pak popisuje podrobně hlášení krnovského inspektora ochranné policie Junga ze dne 10. listopadu: „Židovský templ, který toho času využívá N.S.V. (Nacionálně-socialistická péče o blaho lidu, což byla jedna ze složek NSDAP, pozn. autora) jako sklad, příslušníci SS vyklidili a poté měl být vypálen. Jelikož se kvůli vyklizení akce odložila, k vypálení již nedošlo, protože, jak mi sdělil místní velitel SS, mezitím vyšel rozkaz akci zastavit. Templ nyní stráží policejní hlídka, protože místní velitel SS se obává,

že k zapálení ještě eventuálně může dojít, neboť vnitřní vybavení mezitím bylo polito hořlavinou.“

Není známo, kým byl iniciován rozkaz zabraňující vypálení chrámu, ani kdo jej vydal, nicméně můžeme předpokládat, že klíčovou roli v této záležitosti nepochybně sehrálo samo vedení města, které bylo plně v rukou nacistů (zápis z jednání rady se nedochoval). Důvodů mělo hned několik. Vedle faktu, že synagoga byla již tou dobou využívána jako skladiště jedné ze složek NSDAP, by obdobně jako třeba v případě novojičínské či děčínské synagogy její vypálení bylo značně riskantní záležitostí. Z jedné strany se v blízkosti nacházela textilní továrna soukenické společnosti a z druhé pak (na Barvířské ulici č. 1) dům bývalého starosty Johanna Kienela, jenž byl váženou osobností a čestným občanem města. Atraktivní poloha nedaleko městského centra pak doslova nabádala k jednoduché utilitární přeměně objektu, která by zastřela jeho původní charakter a současně vyřešila potřebu krytí městské tržnice.

Cílem Křišťálové noci bylo především okázale demonstrovat nacistický postoj vůči Židům a jejich zastrášení, k čemuž se dále přidružovala snaha ukázat, že také Krnov byl již zbaven židovské přítomnosti. Jako dostatečný doklad k tomu posloužilo vypálení židovské smuteční síně a veřejné spálení Kunnewälderovy knihovny. Mimochodem, takto oslavoval krnovský německý tisk Jägerndorfer Zeitung tento barbarský čin: „Ve čtvrtek v ranních hodinách byly na náměstí Adolfa Hitlera veřejně spáleny výtisky literárního škváru, který v takzvané demokracii vzkvétal a německého lidového ducha do nitra otravoval. Moderní knihovna Žida Kunnewäldera byla podrobena důkladné čistce. Díla žido-bolševických protiněmeckých autorů byla konečně vymýcena. V minulých letech nestačila židovskému tisku a literatuře žádná špína a žádný škvár na otrávení a nakažení světového

veřejného mínění. Tyto židovské metody měly za účel získat pochybovače, aby s nimi podněcovatel mohl provozovat další kšefty a panovat nad tvůrčími pracujícími. Kostky byly vrženy! Osud připravil, dříve, než bylo předvídáno, také těmto agitátorům a rozdmýchávačům v Sudetech spravedlivý konec.“

Přímý pokyn k přestavbě krnovské synagogy na tržnici vydal zdejší landrát Bernhard Wuttke v dopise adresovaném 11. prosince 1938 krnovskému starostovi dr. Oskaru Kónigovi: „Žádám vás, abyste okamžitě zahájili práce a počínali si tak, aby byla tržnice co nejdříve k dispozici. (...) Osobně budu průběžně sledovat postup prací.“

Z uvedeného připsu mimo jiné vyplývá velmi důležitá informace – a sice, že v celé záležitosti se osobně angažoval čerstvě ustanovený opavský vládní prezident dr. Friedrich Zippelius. A vzhledem k tomu, že k velké nelibosti dr. Zippelia se podařilo stavbu dokončit až v létě roku 1939, neobstojí tvrzení, že vše bylo uděláno „narychlo a tajně“.

Je třeba říkat pravdu

Můžeme zvolna rekapitulovat. Legenda o záchraně krnovské synagogy, za jejíž šíření se před zmiňovanou přednáškou omluvil předseda spolku Krnovská synagoga Petr Aharon Tesař, se opírá o tři teze, které byly buď vyvráceny, nebo velmi zpochybněny:

1. teze – Radní nechtěli splnit fanatický požadavek nacistů. Je to nesmysl, protože sami radní byli fanatickými a dlouholetými nacisty, členy místních i oblastních vedení NSDAP.

2. teze – Přeměna synagogy na tržnici proběhla rychle a tajně, aby nemohla být vypálena. Pravda je to, že synagoga už měsíc před Křišťálovou nocí sloužila jako sklad NSDAP a přeměnu na tržnici osobně dozoroval opavský zemský prezident. Celá akce trvala téměř rok.

3. teze – Franz Irblich se výrazně zasloužil o rozhodnutí vedení města nesplnit nacistický rozkaz. Irblichovo dlouholeté angažování nejprve v buršáckých spolcích, poté nacionalistických a výrazně protizidovsky orientovaných stranách až po NSDAP a SA vylučuje altruistickou motivaci. Žádný záznam či archivní zmínka nepotvrzuje hypotézu jeho syna Helmutha, že právě on vymyslel trik, jak obejít nacistický rozkaz k vypálení synagogy.

Těžko říct, zda se někdy podaří tuto hluboce zakořeněnou legendu z analů definitivně odstranit. Dokonce sám velvyslanec Státu Izrael pan Daniel Meron, který nedávno v Krnově předával ocenění Spravedlivý mezi národy, ve svém projevu zmínil ony „statečné radní, kteří zachránili tuto krásnou synagogu“. Na tomto příkladu je vidět, že je skutečně co napravovat. Tento článek je o to aspoň malým pokusem.

ZDENEK JENÍK

Autor je vydavatelem týdeníku REGION OPAVSKO, členem spolku Krnovská synagoga, předsedou spolku Beit Silesia a členem Židovské obce Ostrava

